

Magyari Sára

Új tananyagok a romániai magyar anyanyelvoktatásban

A 2017/2018-as tanévtől új magyar nyelv és irodalom tanterv lépett érvénybe Romániában, amely a magyar mint anyanyelv új szemléletű oktatását szeretné megvalósítani funkcionális beállítottságán keresztül (1). Ehhez az új tantervhez készült el és került az iskolákba a *Magyar nyelv és irodalom (anyanyelv)* címmel megjelent ötödik osztályosoknak írt tankönyv (Bartalis et al. 2017) és egy korszerű feladatgyűjtemény, a *Feladatbank anyanyelvi tanórák tervezéséhez az V–VIII. osztályban* (Kádár 2017).

A tankönyv alcíme jelzi, hogy azon pedagógusok munkáját segíti, akik magyar tannyelvű iskolában tanítanak magyart anyanyelvi szinten beszélő diákoknak. Vannak ugyanis olyan közoktatási helyzetek Romániában, így például a fakultatív magyaroctatás, amikor a magyar nyelvet nem anyanyelvi szinten beszélő diákoknak oktatják (Magyari 2017). A tankönyv szerzői – Bartalis Boróka, Köllő Zsófia, Orbán Zsuzsa-Lilla, Szőcs Hedviga, Tamás Adél – először az ötödikes gyermekekhez szólnak: humorosan biztatják, hogy vegye elő „jobbik eszét”, és bátran kalandozzon a szövegek világában, figyeljen meg, fedezzen fel nyelvi (és nem csak nyelvi) jelenségeket. Majd az ikonhasználatot feloldva jelzik, mire számíton a diák tanulás közben: azaz lesznek olvasásra szánt szövegek, valamint érdekességek, feladatok, különös tekintettel a kutatási és a szövegalkotási gyakorlatokra, illetve az egyéni és a csoportos projektekre. A *Tantervi kompetenciák* rész témakörökre lebontva tartalmazza a tanterv sajátos kompetenciáit (például „1.5. Nyitott magatartás a kommunikáció kezdeményezésében és fenntartásában”) és a tanítandó tartalmakat (például „Színterek: magánéleti, kisközösségi beszédhelyzetek”), összegezve azt, hogy melyik fejezetnél a tanterv melyik részére kell alapoznia a magyartanárnak (Bartalis et al. 2017: 6–11). A tankönyvben hat tematikus fejezet, majd ezt követően értékelő feladatlapok, valamint a fotók forrásjegyzéke található.

Az első – *Én és a többiek* – fejezet pragmatikai szempontból közelít a nyelvhez: a beszélgetési szokásaink, a megértés és a félreértés, az írás témái kerülnek elő párhuzamosan könnyű versekkel, irodalmi szövegekkel (például Sir Widerberg: *Mónáéknál*, Csukás István: *Ugrifüles az illemtanár*), érdekes tudnivalókkal. A második – *Állati dolgok* – rész az állati beszédből kiindulva vezet be a hangutánzó szavak, az ikerszók, majd az állatmesék, közmondások stb. értelmezését. Ötletesen fedeztet fel a gyermekkel, hogy az állatok beszéde nyelvenként változik, hogy létezik nyelvi diverzitás (megjelenik a magyar, a román, az angol nyelv mellett az ír, a török, az orosz, a katalán, a kínai stb.), majd a kommunikációs részben a szövegtípusok kerülnek elő, így a hangnem, a szövegműfaj, a szövegforma, a műnem stb. A harmadik – *Meséljünk* – fejezet a népmese és a műmese (például Lázár Ervin szövegei) fogalmát, szövegtípusait vezet be, fokozatosan építve a diák tudására és lépésről lépésre haladva a mesei idő, tér, szám fogalma felé. Ezzel párhuzamosan jelenik meg az ige (igekötő, vonzatok) fogalma, minimális terminológiát használva, majd a mondat modalitás szerinti osztályozására tér ki a fejezet, továbbá beszéd-tani elemeket vezet be (dallamív, hanglejtés, hangmagasság). A negyedik – *Tájak, környékek, otthonok* – egység a romániai magyarok régiónkénti elhelyezkedésével indít: „a történelmi Erdélyen kívül a Partium és a Bánság összesen mintegy 103 000 km²-nyi területét” (Bartalis et al. 2017: 102) mutatja be az itt található domborzati formákkal, nagyobb városokkal. Ezután áttér a nevek, különös tekintettel a földrajzi nevek helyesírására, amelyhez mondák és legendák

kapcsolódnak. A színnevek helyesírásával és a (nyelvi) metafora, valamint a megszemélyesítés tárgyalásával folytatódik a fejezet. A *falu és város* alfejezet olyan szövegeket tartalmaz (például Weöres Sándor: *Falusi fiú a városról beszél*), amelyeken keresztül könnyedén taníthatók a lírai szöveg sajátosságai. Ezzel párhuzamosan folytatódik a mondat tartalom szerinti osztályozásának tanítása (kérdő mondat) és a kapcsolódó ejtéstechnikák gyakoroltatása. Az ötödik – *Nagy nap a mai* címet viselő – egység az ünnepek és a hétköznapok hagyományainak, szokásainak interkulturális bemutatásával indul (kínai, indiai szokások), majd a jeles napokon keresztül áttér a legenda műfajára (*Szent László legyőzi a tatárokat*). Párhuzamosan a meghívó, a használati utasítás; a hanglejtés és a kijelentő, felszólító mondatok tanítására is vállalkozik ez a rész, majd pedig a novella (Nádas Péter: *Hazug, csaló*) és az alkalmi vers (József Attila: *Kínálgató*) műfajával folytatódik. Szövegtípusokból a meghívóval és a recepttel találkozik a gyermek, ezekből kiindulva pedig olyan helyesírási tudnivalók kerülnek elő, mint a számok írása, a helyesírási alapelvek közül pedig a hagyományos írásmód. A hatodik – *Álmok és álmovilág* – fejezet középpontjában a meseregény áll (Varró Dániel: *Túl a Maszat-hegyen*), ehhez kapcsolódva előkerül a szereplők rendszere, a jellemzés is, illetve az olyan retorikai alakzatok, mint a felsorolás, az ismétlés, az ellentét, a költői kérdés. A helyesírási tudnivalók közül ebben a részben az intézménynevek írása hangsúlyos, a szövegtípusok közül a reklámszöveg jelenik meg új elemként, illetve nyitás történik a nyelvváltozatok irányába.

Az *Értékelő feladatok* című fejezetben a tanulók portfóliójába ajánlott feladattípusok találhatóak (például közmondásgyűjteményekkel való foglalatosság, nyelvi napló vezetése), és vannak felmérő jellegű feladatok is, illetve megjelennek drámajátékokra ösztönző utasítások vagy akár képregény készítésére való biztatás is.

Összességében elmondható a tankönyvről, hogy komplex módon építkezik, egy-egy témát interdiszciplináris megközelítésben tárgyal: az irodalmi és nyelvi információk mellett állattani, biológiai, földrajzi, néprajzi, történelmi stb. adatokkal is bővíti a diákok tudását. Nagyszerű a szövegválasztás, nemcsak műfaji szempontból, hanem azért is, mert több kultúra bemutatkozását teszi lehetővé, ugyanakkor a klasszikus (Móricz Zsigmond, József Attila) és a kortárs (Balázs Imre József, Lackfi János) szerzőktől is találunk írásokat. Módszerei – a magyarázattól a felfedezésig – változatosak. Nem hagyja figyelmen kívül a korszerű eszközöket sem, hiszen az internetet, az okostelefont, a digitális világot is bevonja egy-egy feladat révén, így nemcsak funkcionális és korszerű szemléletű, hanem a hasznos tudásra is alapoz. Ugyanakkor az is feltűnő, hogy főként a nagyon jó, sőt kiváló képességű diákoknak készült a tankönyv. Néha meghaladja egy-egy szöveg, feladat az életkori sajátosságokat (ilyenek például a kémiai kommunikáció, amelyről a diákok csak 7. osztályban tanulnak, vagy az állatok latin megnevezése: *Canis lupus*). Tény persze az is, hogy a pedagógus válogathat a tankönyvi tartalmak között, hiszen ezek nem előíró jellegűek. További előnye a tankönyvnek a képiség: a színes fotók, illusztrációk hangulatossá teszik a kötetet. Pedagógiaiailag is jó döntés, hogy a különböző tartalmi egységek színe megegyező (a magyarázatok például mindig zöldek), mint ahogyan az is, hogy a könyvhöz hanganyag is tartozik, illetve digitálisan is elérhető.

Kádár Edit szerkesztésében megjelent feladatgyűjteményben előszó helyett *Küszöb* alcímmel olvashatunk bevezetőt: „az előszót a legtöbb olvasó átugorja, mi pedig szerettük volna, ha senki nem fut át felette, ezért tettünk is egy botlasztó címet” (Kádár 2017: 5). A bevezető arról is tájékoztat, hogy miként illeszkedik a gyűjtemény a tantervhez, milyen körülmények között jött létre (az ötlet magiszteri óra keretében született meg, majd kutatássá nőtte ki magát), kik a szerzők, a munkatársak (a szerzők gyakorló tanárok: Bartalis Boróka, Kádár Edit, Tamás Adél; Kántor Emese, Klippel Rita, Köllő Zsófia, Szőcs Hedviga, Szilágyi-Varga Zsuzsa). A *Jelmagyarázat* című részből megtudjuk, hogy a kötetben vannak fakultatív feladatok, fokozott nehézségi szinttel rendelkező feladatok vagy akár

a differenciálást elősegítő gyakorlatok is. Ezt követi a négy nagy fejezet, majd a könyv végén található mellékletek és QR-kódok az egyes feladatokhoz.

Általában minden fejezet előtt rózsaszín mezőben találjuk a követelmények rövid összegzését, majd zöld mezőben a tanári kalauz következik a szakmai segítséggel, leírva azt is, hogy melyik feladat milyen célt valósít meg, melyek a fejlesztendő készségek, milyen módszerrel, milyen didaktikai eszközök segítségével lehet ezt megvalósítani, valamint itt találjuk a megoldást is. Lila háttérrel jelennek meg a gyermeknek szánt feladatvégi összegzések, kékkel a mérőlapok, szürke mezőben pedig a szómagyarázatok.

Az első – *Események és képi-nyelvi megformálásuk* című – fejezet végére a szórend fogalmának ismeretét tűzték ki a szerzők a lexikai döntések és a szórendi variánsok körbejárásával. A tanári kalauzból megtudjuk, hogy az itt fejlesztendő készségek és képességek „az előzetes tudás mozgósítása, a véleményalkotás, az érvek megfogalmazása” (Kádár 2017: 14), a munkaforma frontális, egyéni és csoportos, illetve a javasolt módszerek és eljárások közül az ötletbörze, a kerekasztal-körforgó és a vita, míg a didaktikai eszközökhöz hiányos mondatokat kell előkészítenie az oktatónak. A második – *Szórend és grammatikai megformáltság* – fejezet az igék és az igekötők, valamint a mondatrészek (funkcionális címkék formájában) megismerését, szerepét ismerteti és gyakoroltatja olyan készségek és képességek fejlesztésén keresztül, mint például a „vizuális és verbális információk összekapcsolása, jelentéstulajdonítás, ábrázolás, összefüggések felfedezése, következtetések megfogalmazása, kreativitás, összefoglalás” (Kádár 2017: 94). Ehhez egyéni és csoportos munkaformát javasol, a módszerek és az eljárások közül a feladatmegoldást, a megbeszélést és a T-táblázat készítését ajánlja. A módszertani terminológia alapján itt apró következtelenségről van szó, mert az előbb felsorolt tevékenységek közül nem mindegyik tartozik a didaktikai módszerek és eljárások közé, inkább gyakorlatitípusok, technikák. A harmadik – *Szórend és hangsúly* című – fejezet azt tűzte ki célul, hogy a „végére a gyermekek ismerjék: a különleges szórendű mondatok jelentését meghatározó szórendi, hangsúly- és hanglejtésbeli jellegzetességeket” (Kádár 2017: 117). Ehhez például olyan feladatokat találunk, amelyek által a fejlesztendő készségek és képességek a megfigyelés, az analógia keresése és a következtetés megfogalmazása. Javasolt munkaforma a pármunka, a módszerek és eljárások közül pedig a hangzó anyag meghallgatását, a megbeszélést és a felolvasást ajánlja a kötet (Kádár 2017: 123). A negyedik – *Beszédcselekvések és beszédszándékok, avagy mit és hogyan csinálunk nyelvvel* – fejezet zöld mezővel indít, amely nem a tipikus tanári kalauz szerkezeti és tartalmi mintáját követi, hanem elméleti összefoglaló. Ebben a fejezetben az a fejlesztendő követelmény, hogy a diák ismerje meg „a beszédcselekvés és a beszédszándék nyelvi megformálásának tipikus eszközeit” (Kádár 2017: 174). Az itt található egyik feladat célja a fejezet összefoglalása, a kérdések megbeszélése. Fejlesztendő készségként, képességként az önreflexiót nevezi meg a szerző, ehhez egyéni és páros munkát javasol, módszerként és eljárásként a jelölést (INSERT) adja meg (Kádár 2017: 185). Itt ismét hangsúlyozzuk, hogy nem didaktikai módszerről van szó, hanem egy bizonyos gyakorlatitípusról (a diák szöveg olvasásakor jelölje, hogy mit ért, mit nem, jelezze az új információt, és tegyen fel kérdést a szöveg alapján).

A *Melléklet* részben táblázatot találunk, amely a feladatgyűjtemény egyes fejezeteire szánható tanóraszámot tartalmazza. Ez kissé megtévesztő, mert arra enged következtetni, hogy nem feladatgyűjteményt olvasunk, hanem tankönyvet.

Kreatív, több szempontú készségfejlesztést célzó gyakorlatokat, feladatokat találunk a könyvben. Az oktatót sok szempontból segíti ez a gyűjtemény. Legnagyobb erényét abban látom, hogy a tudatos és komplex oktatói tervezés folyamatára hívja fel a tanár figyelmét. Korszerűsége abban ragadható meg leginkább, hogy a technika világtól sem idegen (internetes feladatok, QR-kódos alkalmazások), miközben életszerű témákkal, feladatokkal készíti gondolkodásra, tanulásra a diákokat.

Többéves tanári gyakorlatomból kiindulva ugyanakkor úgy látom, hogy némi nehézséggel használható a kötet. Egyrészt éppen a fentiekben említett módszertani erény miatt: a tudatos tervezés érdekében ugyanis nagyon sok didaktikai fogalommal dolgozik, amelyeket nem értelmez kellőképpen. Másrészt

a nyelvhasználat, a nyelvtan olyan megközelítéséből indul ki, amellyel a magyartanárok egy része nem találkozott. Ezeket kivédendő hasznos lett volna a kötet végén elhelyezni egy fogalomértelmező részt. Ugyanakkor a könnyebb használat kedvéért jó lenne egy tárgymutató is, mert a mindennapi tanítási órákra való felkészülésben úgy tervezünk, készülünk, hogy célirányosan keresünk még feladatokat az órai témához.

Külön kiemelendő a kötet megkapó címe: *Feladatbank*. Mivel anyanyelvi készségfejlesztésről van szó, szerencsésnek tartom a metaforikus, továbbgondolásra ösztönző címválasztást. A bank a gyűjtött (anyagi, itt szellemi, nyelvi) javak tárolóhelye, ahol – ideális gazdasági körülmények között – kamatoztatni szoktuk a javainkat. Az anyanyelvi tudás már önmagában kamatoztatható szellemi jót jelent, és mivel általános iskolások anyanyelvfejlesztését célozza a kötet, így a gyermek révén, kétszeresen is a megsokszorozásra gondolhatunk: a szellemi befektetésre, a gyarapodásra.

Irodalom

Bartalis Boróka – Köllő Zsófia – Orbán Zsuzsa-Lilla – Szócs Hedviga – Tamás Adél 2017. *Magyar nyelv és irodalom (anyanyelv) V. osztály*. Kreatív Könyvkiadó. Marosvásárhely.

Kádár Edit (szerk.) 2017. *Feladatbank anyanyelvi tanórák tervezéséhez az V–VIII. osztályban*. Ábel Kiadó. Kolozsvár.

Magyari Sára 2017. *A magyar mint idegen nyelv oktatása. Fogalmak, helyzetek, megoldások*. Partium Kiadó. Nagyvárad.

(1) *Tantárgyi program. Magyar nyelv és irodalom (anyanyelv) V–VIII. osztály*. 3393/2017. 02. 28. Bukarest. http://programe.ise.ro/Portals/1/Curriculum/2017-progr/10-Lb_magh_mat_versiunea-magh.pdf (2018. június 12.)

Magyari, Sára: New teaching materials in teaching Hungarian as a first language in Romania

Az írás szerzőjéről

Magyari Sára

docens, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad
saramagyary[kukac]yahoo.com